

Культура 10

09-19-2026

Тиждень #2

Лекція #14в:
Українське будівництво в діаспорі
(початок-закінчення)

Завдання (з книжки *Українська Культура І*):

Прочитати:

Лекція #14:
Українське будівництво в діаспорі
ст. 203-208
(старий підручник ст. 197-202)

Лекція #15:
Скульптура (різьба)
ст. 209-215
(старий підручник ст. 203-208)

Виконати:

«Вправа» на ст. 207 в книжці (старий підручник ст. 201)

.

БУДІВНИЦТВО ЗА ЧАСІВ СОВЕТСЬКО-РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

1920-і роки помітні в Україні експериментуванням під впливом модерністських течій. Часто мистці намагалися створити таке, що заперечувало минулі закони «правдивого» мистецтва. В архітектурі найсильніші позиції здобув так званий КОНСТРУКТИВІЗМ. Цей стиль прийшов із Західної Європи. Його започаткували там відомі архітектори Ле Корбюзіє та В. Гропіус.

Конструктивізм оснований на принципі функціоналізму — зробити будівлю якнайпростішою і якнайбільш відповідною до її вжитку. У ній цілковито відсутні декоративні прикраси. Конструктивісти мають замилювання до геометричних форм, гладких ліній і плоского даху. У будові широко вживається залізобетон, скло та інші модерні будівельні матеріали.

Найвизначніша будова у стилі конструктивізму в Україні — це **Будинок Державної Промисловості в Харкові**, що у 1920-их рр. був столицею Радянської України. У його конструкції панують виключно вертикальні та горизонтальні лінії. Цю одноманітність розбиває тільки контрастування геометричних форм, в яких окремі будинки цього комплексу побудовані.

У 1932 році советське начальство оголосило конструктивізм невідповідним цілям комуністичного будівництва. Були нарікання, що будинки в цьому стилі не справляють привабливого враження, що вони побудовані на низькому технічному рівні (напр. плоскі дахи скоро нищилися) і т. п. Але далі будувалося у цьому стилі індустріальні комплекси і заводи.

На місце конструктивізму запроваджено, як офіційний напрям, «російський стиль» (сталінський ампір), в якому переважають риси псевдо-класицизму з його колонами, пілястрами тощо. Такий стиль був панівний у радянському будівництві від половини 1930-х до половини 1950-х років. Він помітний замилюванням до величезних будов, і взагалі радянська архітектура нагадувала архітектуру Німеччини Гітлера та Італії Муссоліні. Всі три тоталітарні держави ставили за мету прославити в архітектурі могутність держави, при чому применшувалося значення одиниці.

Будинок Державної Промисловості в Харкові

Будинок Уряду УРСР / України у Києві.

Будинок Верховної Ради України

Майдан Незалежності в Києві

*Спортивний комплекс
«Олімпійський» у Києві.*

У такому стилі побудовано будинок Верховної Ради України, будинок Ради Міністрів, будівлі на Хрещатику (головній вулиці Києва, яку треба було майже повністю перебудувати після його знищення в Другій світовій війні), санаторії в Криму, спортові стадіони і т. д.

Згодом, у 1950-х рр., цей стиль занепав, бо своєю «непотрібною» орнаментациєю будинків збільшував кошти будівель і продовжував час їхньої конструкції.

1950–1980-і роки відзначалися будовою масових, багатопверхових житлових комплексів, т. зв. «хрущовки». Є це залізобетонні будови з товстими стінами, непривітні виглядом із зовні та всередині, і так недбало побудовані, що після кількох років починають занепадати.

Будовою таких величезних споруд радянська влада намагалася задовольнити проблему житла для населення (уряд постачав помешкання замість виплачувати нормальну платню). Але впродовж усіх років радянської влади була велика нестача відповідних помешкань, і цілим родинам не раз доводилося тіснитися в одній кімнаті комунальних квартир.

До кращих будов цього часу належать концертні зали «Україна» у Харкові та Києві і станції київського метро (підземки).

Після упадку комунізму помічається нахил до індивідуалізму, що виступає зокрема в архітектурі житлових домів біля міст. Побудовано велике число будинків різного призначення і церков, осучаснено ряд старших будівель. У церковному будівництві є намагання створити модерний український стиль. Загально будівлі виявляють впливи сучасних західних течій в архітектурі, але з українським характером. Є прагнення нав'язати зв'язки із Заходом і використати його технічні та мистецькі здобутки.

УКРАЇНСЬКЕ БУДІВНИЦТВО В ДІАСПОРІ

Найкращі архітектурні досягнення українців у діаспорі є в церковному будівництві, хоч, у загальній масі, будівництво церков іде шляхами наслідування або модифікації старих форм. У проєктуванні церков архітектори здебільшого використовують зразки або візантійської архітектури давніших часів або козацького бароко, щоправда в модернізованих формах, аби відповідати новітнім матеріалам, конструкціям і сучасним вимогам.

У громадських будовах, як народні доми і школи, переважають фінансові та практичні міркування, натомість мистецькі міркування відіграють меншу роль. У них мало натяків на українську культуру і вони є продуктом інтернаціональних течій.

2. В США і Канаді відзначилися такі українські архітектори:
- Юрій Кодак вміло поєднував традиційні форми української архітектури, особливо українське бароко, з модерними формами і технікою. Він спроектував ряд церков у Канаді та США, серед них церкву-пам'ятник Української Православної Церкви у Бавнд Бруку.
 - Радослав Жук відзначається намаганням створити сучасний, модерний стиль української церковної архітектури. Його церкви мають цілком оригінальний вигляд, хоч він використовує елементи українського дерев'яного будівництва. В його доробку є 10 церков у США і Канаді (напр. церква в Кергонксоні, Нью Йорк Стейт).
 - Мирослав Німців (церкви в США і Бразилії) також поєднував у своїх церквах традиційні форми української архітектури, особливо козацьке бароко, з модерними формами і технікою.
 - Цікаві концепції церковних будов стрічаються також в архітекторів Юліяна Ястремського (українська католицька катедра Непорочного Зачаття у Філадельфії), Аполінарія Осадци (ряд церков у США, включно з традиційною дерев'яною церквою у Глен Спей, Н. Й.), Зенона Мазуркевича, Івана Заяця, Ярослава Січинського.

Пояснення слів

залізобетон — reinforced concrete

індустріальний комплекс — industrial complex

метро — subway

житловий комплекс — apartment complex

натяк — hint, allusion

одноманітність — monotony

плоский — flat

Закріплення 13

1. Що таке конструктивізм? Які його риси? 3
2. Яка будівля вважається найкращим зразком конструктивізму в Україні? 1
3. У якому стилі проходило радянське будівництво в 1930–1940-х рр.? Які були його риси? 3
4. В який спосіб він відповідав цілям комуністичних керівників СССР? 2
5. Чому цей стиль був відкинений у половині 1950-х рр.? 2
6. Який був характер радянського будівництва 1950–1980-х рр.? 2

Вправа-аналіз: Напишіть свої міркування про архітектуру 1920-х років на базі нижчеподаних малюнків будівель того часу. 6

Будинок Державної Промисловості в Харкові

2

Проект палацу культури

2

Проект дому

2

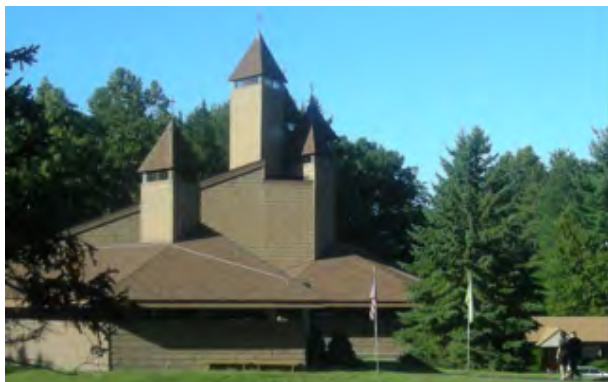
Вправа-аналіз: Розгляньте будівлі на цій сторінці. Усі вони поставлені українцями в діаспорі. Відтак дайте відповіді на запитання внизу. 10

Церква св. Андрія в Сідней, Австралія

*Церква Пресвятої Богородиці
в Місісага, Канада*

Церква Пресвятої Трійці в Кергонксоні, Нью Йорк

1. Який висновок можна зробити з того, що майже всі подані тут будівлі, які представляють найкращі зразки будівництва українців в діаспорі, є церквами? 2
2. Котрі з цих будівель виявляють елементи традиційного українського будівництва? Що у тих будівлях є «українського»? 3
3. Котрі з цих будівель можна схарактеризувати як модерні? Що у тих будівлях є модерного? 3
4. Як би ви схарактеризували архітектуру своєї церкви — традиційну чи модерну? Чому? 2

Вправа: З'єднати правильно колонки. 10

___ Палац гетьмана Розумовського в Батурині	а. збудований у візантійському стилі; перебудований в козацькому бароко
___ Собор св. Юра у Львові	б. український національний стиль
___ Андріївська церква у Києві	в. оборонна споруда княжих часів
___ Собор св. Софії у Києві	г. конструктивізм
___ Успенський собор у Володимирі-Волинському	г. бароко - рококо
___ Будинок державної промисловості у Харкові	д. візантійський стиль
___ Будинок земства в Полтаві	е. ренесанс
___ Золоті ворота в Києві	є. рококо
___ Михайлівський собор у Києві	ж. класицизм
___ Вежа Корнякта та Успенська церква у Львові	з. збудований у візантійському стилі; перебудований в козацькому бароко

Вправа-ідентифікації

Знайдіть на світлинах у цьому підручнику усі пам'ятки української архітектури, що вчислені у вправі вгорі, і спробуйте запам'ятати їх.

Вправа

Вписати цифри відповідних рис у правильне місце на колі архітектурних стилів останнього тисячоліття в Україні. 10

1. купол над серединою церкви	6. гостролучні арки
2. будівлі з геометричними формами	7. пишна орнаментика
3. вежі з гострими шпилями	8. заокруглені арки
4. якнайменше декоративності	9. пілястри та педименти
5. відкритий рундук з колонадою	10. багатокольорові вітражі

СКУЛЬПТУРА (РІЗЬБА)

Скульптура — вид образотворчого мистецтва зі зображенням твору в трьох вимірах. Це може бути твір, який стоїть свobodно, як статуя чи монумент, або твір, який тільки частинно виступає від стіни або плити.

Скульптори ставлять собі мету створити твір, що приваблює не тільки своєю красою чи гарною формою, але й «промовляє» до глядачів і має емоційний вплив на них. Для цього скульптор мусить добре обдумати як представити суб'єкт твору, аби твір мав ефект на широку публіку й майбутні покоління.

Найбільш вживані в скульптурі матеріали це:

- різnorідні камені — мармур, граніт, вапняк;
- метали — бронза, мідь, чавун;
- глина або теракота, пілястр / гіпс;
- дерево.

Скульптуру створюють різними способами:

- вирізуванням із матеріалу бажаної фігури чи об'єкту;
- моделюванням — тобто накладанням шарів гіпсу / пілястра, глини, воску тощо.

Скульптура може бути у формі:

- великого розміру пам'ятника чи статуї, призначеної для прилюдного показу (монументальна скульптура);
- малої фігурки, створеної для більш приватного приміщення;
- різбленням на твердому матеріалі. Твір, який частинно виступає від стіни або плити називаємо **барельєфом** або **плоскорізьбою**.

ПАМ'ЯТКИ РІЗЬБИ ДАЛЕКОГО МИНУЛОГО

НАЙДАВНІШІ ЗРАЗКИ

Найстарші зразки різьби в Україні походять із часів старої кам'яної доби (10,000 – 15,000 років тому). Є це жіночі фігурки, різблені з костей мамута, що їх археологи знайшли біля села **Мізин** на Чернігівщині. Період трипільської культури (5–3 тис. років до Хр.) залишив багато

невеликих глиняних (керамічних) статуєток – фігурок людей, тварин тощо. Особливе місце серед них займають статуєтки жінок у різних стадіях плодотворного життя, в тому числі вагітних. Правдоподібно вони мали обрядове призначення як символи родючості та продовження життя.

Зразки класичної скульптури знайдено серед руїн давніх грецьких колоній на побережжю Чорного моря. В основному це статуї і статуєтки грецьких богів, богинь і мітологічних героїв. Крім привезених із Греції скульптур, є і праці місцевих мистців.

До найкращих зразків давньої різьби належать металеві (бронзові, срібні та золоті) скитські вазы з різьбленими на них фігурками, що зображають сценки з життя скитів, жорстоку боротьбу степових тварин поміж собою тощо. Витончені деталі тих фігур говорять про високу майстерність грецьких і скитських майстрів, що створили ці різьблення.

На території, де жили наші предки віднайдено кілька кам'яних статуй давніх поганських божеств. Найславнішою є т. зв. Збручанський ідол — кам'яна статуя бога Світовида. Має вона форму стовпа, завершеного чотирма обличчями, з різьбленими картинами, які представляють давнє уявлення про три сфери світу. Переважно в давнині різьбили по дереву; а дерево, на жаль, не зберігається довше кількох сот літ.

Цікавими пам'ятками давнини є масивні кам'яні фігури, знані в народі як «кам'яні баби». Вони поставлені половцями і печенігами на високих могилах степу як пам'ятники померлим (назву «баба» наші предки припасували від подібного тюркського слова «бабал» або «вава», що значить «предок»).

СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

З прийняттям християнства і будови перших кам'яних церков в Україні появилися різьбарі, які ввели на Русь багаті традиції візантійської скульптури. З тих часів маємо майстерно виконані панелі-рельєфи (плоскорізьби) з різних храмів: з Михайлівського Золотоверхого храму — рельєфи з святими воїнами, з церкви Спаса на Берестові (краю Києва) — рельєф з мітологічними істотами. Збереглися й різьблення складних геометричних та тваринно-рослинних орнаментів на мармурових плитах. Переважно це орнаменти у формі плетінки, хрести, монограм Христа та інші християнські символи — риба, ягня, голуб, виноградна лоза, пальма.

Відсутні статуї в українських церквах. Східна Церква противилась вільностоячим статуям, бо побоювалася, що вони можуть призвести до

ідолопоклонства. Релігійне мистецтво Східної Церкви проявляється у формі ікон та стінописів. Натомість у Західній (Римо-Католицькій) Церкві статуй багато, а ікон зовсім мало.

З Візантії перейшла на Русь традиція ховати князів у мармурові саркофаги, прикрашені цілим рядом християнських символів і мотивів, різьблених по їх боках. Серед небагатьох саркофагів, що уціліли є саркофаг князя Ярослава Мудрого у Соборі св. Софії в Києві. Він прикрашений різьбленням християнської символіки.

Розвиток скульптури в Україні продовжувався навіть в час всяких лихоліть і наїздів кочовиків. Нові західноєвропейські стилі 12–15 століть мали свій відгомін і в Україні.

Романські впливи помітні у моді того часу прикрашувати капітелі колон та портал (вхід) церков складною романською плетінкою. Така мода була особливо поширеною в скульптурній орнаментатії церков Чернігова, Галича й інших міст.

Готичні впливи проявляються наближенням до реалізму. Найбільше зразків готичної скульптури збереглося у Західній Україні у формі досить реалістичних зображень на камені людей і тварин. Велику популярність мали дрібні різьби з слонової кістки (ікла). Ряд українських різьбарів відзначився тоді у праці над скульптурними прикрасами костьолів у Польщі.

Пояснення слів

барельєф / плоскорізьба — bas-relief
вапняк — limestone
вимір — dimension
ідолопоклонство — idolatry
ікло — tusk
мамут (мамонт) — mammoth
мармур — marble
образотворче мистецтво — visual arts
пам'ятник — monument
пластер / гіпс — plaster
плетінка — interlaced / braided motif
саркофаг — sarcophagus or tomb
теракота — clay or terracotta
чавун — cast iron

Керамічні фігурки трипільських часів

Керносівський ідол. Кам'яна статуя 3 тисячоліття до Хр.

Золота скитська платівка (4 ст. до Хр.)

Кам'яні баби

Збручанський ідол Світовид і його копія

Рельєф із Михайлівського собору

Саркофаг з Десятинної церкви в Києві

Вправа: З'єднати правильно колонки. **8**

1. кам'яні баби	___ трипільська культура
2. фігурки з костей мамута, створені 10–15 тисяч років тому	___ причорноморські грецькі колонії
3. статуї і статуетки Зевса, Афродіти, Ероса	___ скити (скіфи)
4. кам'яна статуя бога Світовида	___ половці та печеніги
5. глиняні жіночі фігурки з 2–6 тисячі років до Хр.	___ переважна форма різби в княжій добі
6. різьблені на металевих вазах сценки життя кочовиків	___ вплив західного християнства
7. плоскорізьби, саркофаги	___ слов'янські погани-язичники
8. статуї християнських святих	___ стара кам

Вправа: З'єднати правильно колонки. 7

1. стовп для підпори або прикраси	___ фриз
2. різьблений верх колони	___ капітель
3. блок для підпори колони	___ фронтон
4. широкий трикутник, що завершує колони	___ колона
5. частина колони між п'єдесталом і капітеллю	___ п'єдестал
6. частина між колоною і дахом	___ стовп
7. смуга скульптурного орнаменту в стіні над колоною	___ карниз

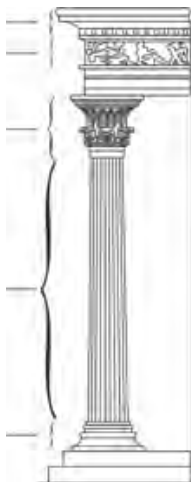
Вправа

На малюнку ліворуч (а) позначте частини класичної колони: фриз, капітель, фронтон, п'єдестал, стовп, карниз.
На малюнку праворуч (б) позначіть: колони, педимент із фризом, метопи й тригліфи.

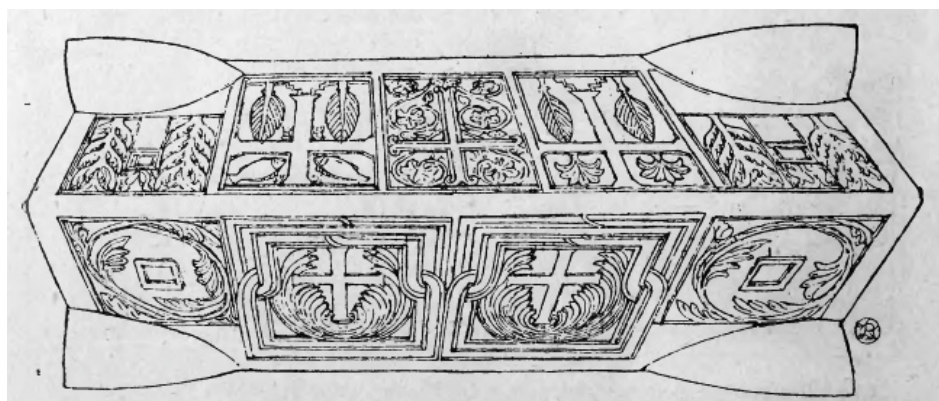
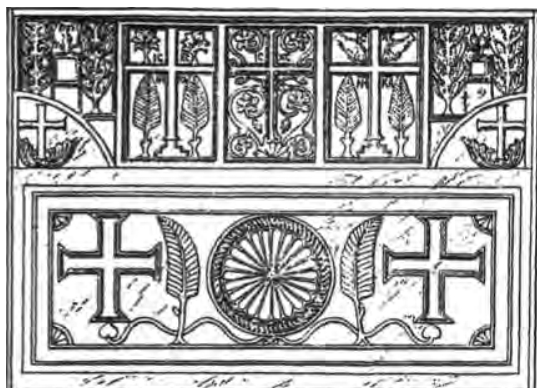
Колонна в Хреснесі

4

4

Вправа-аналіз: Внизу подані малюнки саркофага князя Ярослава з різних його боків. Саркофаг прикрашають християнські орнаменти. Знайдіть і назвіть ті орнаменти. Поясніть їхнє символічне значення.

Саркофаг з Десятинної церкви в Києві

Саркофаг князя Ярослава Мудрого